

З точки зору науки адміністративного права принцип інклюзивності може бути кваліфікований як принцип-обов'язок, який зобов'язує державу не лише утримуватись від створення бар'єрів, але й активно виявляти та компенсувати існуючі цифрові нерівності. Такий підхід відповідає загальним тенденціям трансформації публічного управління в напрямі гуманітарної адміністрації, орієнтованої на особу.

Інклюзивність у цифровій політиці держави є важливим публічно-правовим принципом, що відображає соціальну спрямованість цифрової трансформації. Вона виступає критерієм легітимності та ефективності публічних електронних сервісів і водночас засобом реалізації принципів правової держави в умовах цифровізації. Держава має обов'язок не лише провадити цифрові інновації, а й гарантувати, щоб жодна соціальна група не буде виключеною з цього процесу.

Список використаних джерел

1. Digital Inclusion // https://social.desa.un.org/sites/default/files/inline-files/Definition_Digital-Inclusion_0.pdf?utm_source=chatgpt.com

Кожура Л. О.,
д.ю.н., професорка,
директорка ННІ «Юридичний інститут
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана»

АКАДЕМІЧНА МОБІЛЬНІСТЬ І ІНКЛЮЗІЯ: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНИХ ПРАВ ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ З ІНВАЛІДНІСТЮ

У сучасному суспільстві забезпечення рівного доступу до вищої освіти для всіх категорій громадян є одним із головних принципів демократичного розвитку. Особливої уваги потребують особи з інвалідністю, які часто стикаються з бар'єрами не лише фізичного, а й соціального, інформаційного та інституційного характеру. У цьому контексті інклюзивна освіта виступає ключовим інструментом реалізації прав таких осіб на рівноправну участь у суспільному житті.

Водночас, академічна мобільність як одна з основ європейського освітнього простору (особливо в межах програм Erasmus+, внутрішньої мобільності в Україні тощо), ще не є повністю доступною для студентів з інвалідністю. Наявність технічних, організаційних та фінансових бар'єрів часто обмежує їх участь у програмах обміну, стажуваннях та міжнародній інтеграції. Попри наявність нормативної бази (Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, Закони України «Про освіту» та «Про вищу освіту»), на практиці існує розрив між проголошеними стандартами і фактичними умовами для реалізації інклюзивної академічної мобільності. Проблемною залишається й недостатня підготовленість закладів вищої освіти до прийому студентів з ООП у рамках мобільності: відсутність універсального дизайну середовища, цифрових рішень, супроводу та адаптованих навчальних програм.

Таким чином, дослідження академічної мобільності в контексті інклюзії є не лише актуальним, а й необхідним кроком до формування освітньої системи, що базується на принципах рівності, доступності та поваги до людської гідності.

Статтею 24 Конвенції про права осіб з інвалідністю [1] визначено, що держави-учасниці визнають право осіб з інвалідністю на рівний доступ до освіти, включаючи вищу освіту, на засадах недискримінації та рівних можливостей. Вони зобов'язані забезпечити інклюзивну освіту на всіх рівнях, зокрема, в закладах вищої освіти, спрямовуючи зусилля на: повноцінний розвиток інтелектуального і особистісного потенціалу здобувачів з інвалідністю; формування відчуття власної гідності, самоповаги та зміцнення поваги до прав людини; забезпечення участі таких осіб у житті вільного академічного й соціального середовища.

У контексті вищої освіти, держава зобов'язана:

- не допускати виключення осіб з інвалідністю з системи вищої освіти на підставі інвалідності;
- забезпечити доступність та безоплатність освітніх послуг в межах державного замовлення, включно з інклюзивним супроводом у місцях проживання або навчання;

- впроваджувати розумне пристосування в освітньому середовищі закладів вищої освіти – це передбачає: доступ до навчальних корпусів; адаптовані навчальні матеріали; гнучкі форми проведення занять та контролю знань; використання сурдоперекладу, шрифту Брайля, альтернативної комунікації;
- надати системну підтримку в процесі навчання, у тому числі через діяльність центрів підтримки інклюзії, індивідуалізоване навчання та супровід студентів з ООП;
- сприяти засвоєнню навичок академічної та соціальної інтеграції, включаючи: орієнтацію в навчальному середовищі; комунікацію за допомогою альтернативних методів (жестова мова, аудіо/тактильні засоби); розвиток соціальних зв'язків у студентському колективі;
- готувати та залучати викладачів і персонал, здатних працювати в інклюзивному середовищі: проводити навчання з питань інвалідності; використовувати відповідні педагогічні технології, інклюзивні методики, підтримувальні засоби та навчальні матеріали; заохочувати працевлаштування викладачів з інвалідністю.

Таким чином, реалізація права осіб з інвалідністю на вищу освіту передбачає не лише декларативне забезпечення доступу, а й створення фактичних умов для навчання, участі та розвитку у системі вищої освіти без бар'єрів та дискримінації.

Ст.1, 6, 20 Закону України «Про освіту» визначено основні засади інклюзивної освіти в системі освіти. Інклюзивне навчання – система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників. Інклюзивне освітнє середовище – сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей [2].

Засади державної політики у сфері освіти та принципи освітньої діяльності розвиток інклюзивного освітнього середовища, у тому числі у закладах освіти, найбільш доступних і наближених до місця проживання осіб з особливими освітніми

потребами. Інклюзивне навчання здобувачів освіти базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників. Організація інклюзивного навчання у закладах освіти на відповідних рівнях освіти здійснюється відповідно до порядків, затверджених Кабінетом Міністрів України. У разі звернення особи з особливими освітніми потребами або її батьків заклад освіти утворює інклюзивний клас та/або групу в обов'язковому порядку. Спеціальний клас та/або група утворюється керівником закладу освіти за погодженням із засновником цього закладу освіти або уповноваженим ним органом. Заклади освіти створюють умови для навчання осіб з особливими освітніми потребами відповідно до індивідуальної програми розвитку та з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей. Заклад освіти відповідно до законодавства організовує та/або забезпечує надання особам з особливими освітніми потребами психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг, а також допоміжних засобів для навчання [2].

Статті 3, 4, 13, 54 Закону України «Про вищу освіту» [3] гарантують: – рівні права осіб з інвалідністю на здобуття вищої освіти; – адаптацію освітнього процесу до потреб здобувачів з ООП; – створення умов доступності (архітектурна, інформаційна, освітня); – надання соціального супроводу (асистенти, сурдоперекладачі, адаптовані матеріали).

Згідно з державними стандартами вищої освіти України, кожна освітня програма має бути побудована з урахуванням принципів доступності, інклюзивності та академічної доброчесності. Це означає, що заклади вищої освіти зобов'язані передбачати ефективні механізми академічної підтримки для здобувачів з особливими освітніми потребами (ООП), аби забезпечити їм рівні умови для здобуття якісної освіти.

Інструменти академічної підтримки можуть включати:

1. Альтернативні форми контролю знань: – використання замість письмового іспиту – усного заліку, проєктної роботи, презентації, інтерв'ю, адаптованого

тестування; - виключення завдань, що пов'язані з фізичними чи сенсорними бар'єрами (наприклад, написання від руки, якщо студент має порушення моторики); - надання завдань у зручному для студента форматі – аудіо, друк шрифтом Брайля, електронні формати із функцією озвучення;

2. Розширений час на складання іспитів чи контрольних заходів: – студенти з порушеннями опорно-рухового апарату, зору, слуху або з іншими когнітивними труднощами мають право складати іспити у подовженому режимі – це дозволяє враховувати їхні індивідуальні можливості;

3. Наявність асистентів або осіб супроводу. Під час навчання та складання заліків/іспитів студент може отримувати допомогу від навчального асистента (наставника, перекладача жестової мови, тьютора), який забезпечує комунікацію або технічну підтримку;

4. Використання допоміжних технологій: – програми екранного доступу, спеціальні клавіатури, мобільні застосунки для читання тексту, синтезатори мови – усе це має бути дозволено і підтримано під час освітнього процесу;

5. Гнучкість у розкладі та тривалості навчання – освітні програми можуть бути адаптовані за тривалістю: наприклад, студент має право навчатися за індивідуальним графіком або продовжити термін навчання без втрати академічного статусу.

Усі ці інструменти повинні не просто існувати формально в освітніх програмах, а бути реально доступними та впровадженими. Основна мета – забезпечити рівний доступ до знань, зважаючи на індивідуальні потреби кожного здобувача освіти. Це не створює привілеїв, а лише відновлює баланс можливостей, який для багатьох здобувачів з інвалідністю є порушеним через зовнішні або фізичні обмеження.

Отже, удосконалення академічної мобільності для студентів з інвалідністю вимагає комплексного підходу: правового, інфраструктурного, організаційного та фінансового. Лише за умови системної підтримки та адаптації мобільність стане не виключенням, а реальним інструментом академічного зростання та інтеграції у глобальну освітню спільноту.

З огляду на зазначене, вважаю перспективним запровадження наступних дієвих кроків удосконалення механізмів академічної мобільності з урахуванням потреб здобувачів вищої освіти з інвалідністю:

- 1) розробка та впровадження інклюзивних критеріїв відбору до програм академічної мобільності;
- 2) інституційне закріплення обов'язкової інклюзивної компоненти в мобільних програмах;
- 3) фінансова підтримка та стипендіальні програми для студентів з інвалідністю;
- 4) міжнародна співпраця з ЗВО, які мають успішну інклюзивну практику;
- 5) цифровізація та гібридна мобільність;
- 6) підвищення кваліфікації персоналу ЗВО з питань інклюзивної мобільності;
- 7) розробка уніфікованого стандарту супроводу студентів з ООП під час мобільності.

Список використаних джерел

1. Конвенції про права осіб з інвалідністю. *Офіційний вісник України*. 2010. № 17. Ст. 799.
2. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38-39. Ст. 380.
3. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 року № 1556-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 37-38. Ст.2004.

Кузьменко О. В.,
д.ю.н., професор
завідувач кафедри публічного та міжнародного права,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

У контексті трансформації сучасного демократичного врядування принцип гендерної рівності поступово інтегрується в структуру публічної політики як її